

2024-09-11

Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborgs universitet, info@genus.gu.se
Diarienummer: A2024/00369

Nationella sekretariatet för genusforskning remissvar på betänkandet Ett inkluderande jämsällldhetspolitiskt delmål mot våld, SOU 2024:21

Nationella sekretariatet för genusforskning vid Göteborgs universitet har beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet Ett inkluderande jämsällldhetspolitiskt delmål mot våld (SOU 2024:21). Vår kommentar följer utredningens ordning, men inleder med en sammanfattning av remissvaret samt några principiella synpunkter.

Sammanfattning

Nationella sekretariatet för genusforskning remissvar hanterar övergripande utredningens förslag om ett sjätte delmål samt ett inkluderande delmål, men fokuserar hedersrelaterat våld och förtryck i utredningens förslag, utifrån Nationella sekretariatets pågående arbete med en omfattande internationell forskningsöversikt på området¹. Övriga delar i utredningen kommenteras inte. Vi inkommer med följande synpunkter

- Nationella sekretariatet för genusforskning tillstyrker utredningens förslag om att det inte bör införas ett särskilt jämsällldhetspolitiskt delmål om hedersrelaterat våld och förtryck. Två delmål mot våld riskerar att ytterligare försvåra det våldspreventiva arbetet.
- Vi noterar att utredningens motivering till att inkludera hedersrelaterat våld och förtryck i det föreslagna målet inte är uttömmande och väcker frågor av både principiell och pragmatisk natur.
- Vi noterar att utredningen inte nämner eller förhåller sig till att diskursen om hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige och i många västländer rör sig i komplexa skärningspunkter mellan våld, rasism, integration och majoritets-/minoritets-relationer. Vi uppmärksammar en avsaknad av fokus på hur olika utsattheter samverkar och vilka konsekvenser det kan få.

¹ *Honour-based violence. An international research review*

- Nationella sekretariatet för genusforskning instämmer i det identifierade behovet av ett mer inkluderande delmål. Vi delar utredningens utgångspunkter och resonemang i relation till att behålla ”mäns våld mot kvinnor” som portalbegrepp och ser det samtidigt som viktigt att utvidga målet för att inkludera alla, oavsett kön, som utsätts för våld i nära relationer. Detta görs förtjänstfullt i målets första led.
- Vi tillstyrker utredningens förslag om det andra ledet i målformuleringen. Det är positivt att målet omfattar alla, oavsett kön. Vi instämmer också i utredningens fokus på livscykelperspektivet och tillägget om psykisk integritet.
- Nationella sekretariatet för genusforskning identifierar flera risker med att inkludera hedersrelaterat våld och förtryck i det föreslagna delmålet:
 - Hedersrelaterat våld och förtryck är ett otydligt begrepp och dess ramar, betydelse och definition lämnar stort utrymme för godtycklighet i bedömningar. Vi noterar rundgång i argumentationen kring varför hedersrelaterat våld och förtryck ska inkluderas i delmålet.
 - Att inkludera hedersrelaterat våld och förtryck som en egen våldsform i målet riskerar att ogrundat särskilja viss våldsutsatthet från annan och försvåra det breda intersektionella våldsförebyggande arbetet. Utsatthet för flera olika former av våld, utifrån flera olika motiv och med flera olika konsekvenser och stödbehov riskerar att osynliggöras.
 - Det finns också särskilda risker med att hantera skadliga sedvänjor, som kvinnlig könsstympning, tvångsäktenskap och barnäktenskap, som om de alltid är relaterade till heder. Att placera skadliga sedvänjor under hedersrelaterat våld och förtryck som ett paraplybegrepp riskerar att leda till att åtgärder och stöd utformas på fel sätt.

Två inledande kommentarer

1. Hedersrelaterat våld och förtryck som egen våldsform

Vi noterar att utredningens motivering till att inkludera hedersrelaterat våld och förtryck i det föreslagna delmålet inte är uttömmande och väcker frågor av både principiell och pragmatisk natur. Det finns en osäkerhet kring vad som utgör hedersrelaterat våld och förtryck, vilka handlingar som bör ingå, var gränserna går mellan detta och andra typer av våld. Denna osäkerhet bör hanteras varsamt och med större noggrannhet.

Vi noterar även att utredningen lyfter särskiljande drag mellan hedersrelaterat våld och förtryck och annat våld, där framför allt den kollektiva aspekten verkar avgörande. Det kvarstår dock otydligheter kring vad denna kollektiva aspekt består i, vem/vilka som utgör kollektivet, hur detta kollektiv anses sanktionera våldet, om individer kan agera själva men i kollektivets namn, om hedersrelaterat våld kan utföras av ett kollektiv mot medlemmar i andra kollektiv och så vidare. Proposition 2021/22:138 som utredningen hänvisar till för att definiera och förklara hedersrelaterat våld, ger inte svar på dessa frågor.

Utöver frågor om kollektivet och den kollektiva aspekten kvarstår även frågor om våldet i sig. Är det förövarens motiv som gör våld till hedersrelaterat? Är det vissa specifika former av våld som i sig är att förstå som hedersrelaterade? Är det normer och föreställningar i vissa familjer/grupper som utgör våld och förtryck? I så fall vilka normer och föreställningar, och vilka familjer och grupper?

Vi menar att detta sammantaget visar på otydligheten med användningen av begreppet hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive dess särdrag och gränser, gentemot andra former av och uttryck för våld. Därför bör begreppet inte inkluderas som en egen våldsform i det nya inkluderande delmålet.

2. Utsattheters komplexitet

Vi noterar att utredningen inte nämner eller förhåller sig till att diskursen om hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige och i många västländer rör sig i den komplexa skärningspunkten mellan våld, rasism, integration och majoritets-/minoritets-relationer. Vi uppmärksammar att utredningen inte har hanterat de grundläggande frågorna om hur olika utsattheter samverkar och vilka konsekvenser det kan få. Många av de som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck utsätts också för rasism och har erfarenheter av minoritetsstress, orsakad av utanförskap och fientlighet riktad mot etniska minoriteter.

Yrkesverksammars och utsattas erfarenheter samt internationell forskning på området bör vägleda det våldsförebyggande arbetet. Denna kunskap visar på olika utmaningar för den som är våldsutsatt när det gäller att söka stöd och skydd.

En utmaning kan påverkas av föreställningar och normer kring heder i den egna familjen/slakten/kollektivet. Det kan till exempel innebära att inte kunna prata om sin utsatthet med någon anhörig. Eller att inte kunna berätta för någon om annan våldsutsatthet, till exempel sexuella övergrepp, i en relation som hålls hemlig, av rädsla för att slakten/familjen/kollektivet ska utsätta en för våld med heder som motiv. En annan utmaning visar att också majoritetssamhällets föreställningar om heder och etniska minoriteter kan påverka våldsutsattas möjligheter och vilja att söka hjälp och skydd på ett negativt sätt. Det kan till exempel handla om att inte våga eller vilja berätta om våldsutsatthet för lärare eller socialsekreterare, av rädsla för att inte bli förstådd, att ens familj eller släkt ska råka illa ut eller få ett fördömsfullt eller rasistiskt bemötande.

Den internationella forskningen på området visar att i många västländer, som har sett en ökad migration under de senaste decennierna, har många studier fokuserat på frågan om hur minoritets- och majoritetsgrupper i ett samhälle kan leva tillsammans. I både utredningen och tidigare propositioner noterar vi i hög grad en frånvaro av perspektiv som inkluderar den dubbla utsatthet som ofta är de utsattas verklighet. I till exempel Norge lyfts däremot frågan om multipel utsatthet, med särskilt fokus på utsatthet för rasism och minoritetsstress, i de strategiska dokumenten om att motverka hedersrelaterat våld och förtryck.

Våld och förtryck existerar i hederskontexter och yrkesverksamma behöver kompetensutveckling och ökad kunskap för att hantera denna typ av våldsutsatthet, på samma sätt som kring andra typer av våldsutsatthet. I relation till pojkars och mäns utsatthet för våld lyfter utredningen att *det är viktigt att arbetet bedrivs på ett sådant sätt att det finns goda möjligheter att upptäcka våld och ge stöd- och skyddsinsatser oavsett den våldsutsattas kön*. Vi delar utredningens synpunkt, men önskar en liknande skrivning för det våldsförebyggande arbetet generellt och föreslår därför följande formulering: *det är viktigt att arbetet bedrivs på ett sådant sätt att det finns goda möjligheter att upptäcka våld och ge stöd- och skyddsinsatser oavsett den våldsutsattas kön, ålder, funktionalitet, sexualitet, religion och etnicitet*. Ett intersektionellt perspektiv på våldsutsatthet är centralt, även när det våldsförebyggande arbetet riktar in sig mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Synpunkter enligt utredningens disposition

6.3.1 Våldet beror på och upprätthåller ojämlika maktrelationer mellan könen

Det är viktigt att bekämpa och förebygga skadliga sedvänjor som barnnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstymning av flickor och kvinnor. Att placera dessa skadliga sedvänjor under hedersrelaterat våld och förtryck som ett paraplybegrepp, som dessutom är otydligt definierat, riskerar att leda till att åtgärder och stöd utformas på fel sätt. Dessa skadliga sedvänjor kan praktiseras med heder som motiv, men kan också praktiseras med andra syften och motiv, som inte i första hand relaterar till upprättande eller återupprättande av gruppens heder. I litteratur på området återges andra syften och motiv, som exempelvis patriarkala föreställningar om kvinnors underordning och kroppar, gruppers traditioner och tolkningar av religiösa läror, sociokulturella värden samt materialistiska förklaringar såsom fattigdom, konsekvenser av krig och låg utbildning.

Det är viktigt att politiska prioriteringar görs utifrån bred kunskap om dessa våldsformer och att yrkesverksamma får rätt stöd och kunskap för att kunna bemöta utsatta. Till exempel krävs det ökad kunskap om bemötande av de som utsatts eller riskerar utsättas för den skadliga sedvänjan och våldsformen kvinnlig könsstymning, inte minst bland vårdpersonal och andra som arbetar med SRHR (sexuell och reproduktiv hälsa). Det vore dock olyckligt om den kunskapen utgick från att kvinnlig könsstymning alltid är hedersrelaterad och om kunskap och stödmaterial utvecklas utifrån den avgränsade förståelsen av fenomenet.

I den svenska jämställdhetspolitiken behövs ökad kunskap om hur hederskontexter kan påverka och försvåra konsekvenser av våldsutsatthet. Det behövs också ökad kunskap och fokus på hur skadliga sedvänjor, som kvinnlig könsstymning, kan förebyggas. För att nå dit föreslår vi att skilja begreppen åt och benämna dem som hedersrelaterat våld där hederskontextens påverkan på våldsutsatthet står i fokus, respektive skadliga sedvänjor, där dessa våldsformer står i fokus. Det kräver mångfacetterad kunskap, som inte gynnas av en insnävning med utgångspunkten att alla dessa skadliga sedvänjor har hedersmotiv.

6.4.3 Det finns både likheter och skillnader mellan hedersrelaterat våld och förtryck och övriga våldsformer

Vi noterar att utredningen menar att hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt samhällsproblem med flera särskiljande drag. De särskiljande drag som nämns i utredningen är den kollektiva aspekten och fokuset på kontroll av kvinnors och flickors sexualitet. Vi delar utredningens synpunkt, att dessa drag kräver särskild kunskap och uppmärksamhet. Dock menar vi att våldsutsatthet för många olika grupper i samhället har särskiljande drag och kräver *både* generell kunskap om våld och våldsförebyggande arbete, *och* särskild och specifik kunskap och uppmärksamhet. Att specifikt öka kompetens kring kollektiva aspekter av våld, i familjen, släkten eller av icke närstående personer, är relevant för det våldsförebyggande arbetet i Sverige. På samma sätt är det relevant att öka kompetensen kring utsatthet för personer med funktionsnedsättning (i eller utanför hederskontexter), kring konsekvenser av ekonomiskt våld för olika grupper i samhället eller kring unga personers våldsutövande, bara för att nämna några exempel.

Att skriva in hedersrelaterat våld och förtryck som en egen våldsform i målformuleringen riskerar både att särskilja viss våldsutsatthet från annan på ett ogrundat sätt och försvåra för det breda intersektionella våldsförebyggande arbetet. Till exempel riskerar utsatthet för flera olika former av våld, utifrån flera olika motiv och med flera olika konsekvenser och stödbehov att osynliggöras. Ökad kompetens och ökade resurser för våldsförebyggande arbete bör vara prioriterat för jämställdhetspolitiken.

7.2 Det bör inte införas ett särskilt jämställdhetspolitiskt delmål om hedersrelaterat våld och förtryck

Nationella sekretariatet för genusforskning tillstyrker utredningens förslag om att det inte bör införas ett särskilt jämställdhetspolitiskt delmål om hedersrelaterat våld och förtryck. Utredningen pekar på att ett särskiljande kan försvåra regeringens styrning och uppföljning på området. Vidare instämmer vi i vikten av att följa internationella konventioner som föreskriver en samordnad politik i arbetet mot våld.

Vi instämmer även med utredningens synpunkt att våldsutsattas perspektiv och vad som möjliggör bäst stöd och skydd för våldsutsatta bör vara vägledande. Utredningen påpekar att det inte är ovanligt med flera utsattheter samtidigt, och att det ofta är svårt i det praktiska arbetet, särskilt inledningsvis i ett ärende, att särskilja hedersrelaterat våld och förtryck från andra våldsformer. Två delmål mot våld riskerar att ytterligare försvåra det våldspreventiva arbetet.

8.1.1 Förslag till ett mer inkluderande delmål för att förebygga och bekämpa våld

Nationella sekretariatet för genusforskning instämmer i det identifierade behovet av ett mer inkluderande delmål. Framför allt tillstyrks den första delen av det första ledet i det föreslagna delmålet: att mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer ska upphöra. Vi delar utredningens utgångspunkter och resonemang i relation till att behålla ”mäns våld mot kvinnor” som portalbegrepp och ser det samtidigt som viktigt att utvidga målet för att inkludera alla, oavsett kön, som utsätts för våld i nära relationer. Detta görs förtjänstfullt i målets första led.

Vi tillstyrker utredningens förslag om det andra ledet i målformuleringen. Det är positivt att målet omfattar alla oavsett kön. Vi instämmer också i utredningens fokus på livscykelperspektivet och tillägget om psykisk integritet. Vi delar utredningens förslag och motiveringar till att särskilt framhålla dessa dimensioner i målet.

Vi motsätter oss inkludering av hedersrelaterat våld och förtryck som en egen våldsförslag i delmålet. Se kommentarer i relation till 6.3.1, 6.4.3 och 8.1.2 för utvecklat resonemang.

8.1.2 Förändring i förhållande till nuvarande delmål

Delmålen ska ge uttryck för de mest centrala jämställdhetsproblemen i samhället, men det är otydligt vilken analys och kunskap som ligger bakom slutsatsen att hedersrelaterat våld och förtryck som egen våldsförslag är ett av de mest centrala jämställdhetsproblemen i samhället. Vi noterar rundgång i argumentationen, där hedersrelaterat våld och förtryck beskrivs som ett prioriterat område och därför skrivs in som ett centralt jämställdhetsproblem i samhället och då blir prioriterat.

Liknande rundgång är tydlig även i relation till definitioner och förståelser av vad hedersrelaterat våld och förtryck är, där utredningen refererar till en proposition som i sin tur refererar till andra propositioner. Problemet med avsaknad av tydliga och enhetliga definitioner i tidigare förarbeten exemplifieras i utredningens hänvisning till proposition 2021/22: 138. Den kollektiva aspekten, som anses vara ett centralt särskiljande drag mellan hedersrelaterat våld och förtryck och annat våld, innefattar enligt proposition både en persons, familjs eller släkts heder, anseende eller uppfattade heder. Kollektivet i sin tur beskrivs som familj eller släkt eller ”annan liknande grupps heder”, där det inte finns krav på släktband, men ”avsikten är inte att träffa grupper eller sammanslutningar som inte kan likställas med familj eller släkt”. Vidare anges i propositionen att ”den persons, familjs, släkts eller grupps heder som motivet knyter an till behöver inte vara gärningspersonens egen.”

Något som i den internationella litteraturen ofta anges som en central beståndsdel i hedersvåld är att det är den utsattas, oftast en flicka eller kvinna, egen familj/släkt som är ansvarig för att återupprätta hedern, om hon genom sitt beteende anses ha skadat den. Vår invändning gäller inte en specifik definition i sig, utan att det förekommer en otydlighet kring både begrepp, kunskapsperspektiv och kunskapsläge, som lämnar stort utrymme för godtycklighet i bedömningar. Det riskerar också att bidra till en förenklad förståelse och hantering av hedersrelaterat våld och förtryck som fenomen. Sammanfattningsvis innebär det att hedersrelaterat våld och förtryck är olämpligt att inkludera *som egen våldsför* i målformuleringen.

För Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborgs universitet

Maja Lundqvist
Utredare, föredragande

Susanna Young Håkansson
Utredare, föredragande

Fredrik Bondestam
Föreståndare, beslutande